Filigrana

INTERVISTA MINN MARIO GAUCI, ELENA MUSCAT

INTERVISTA MAL-PROF. MRO DION BUHAGIAR

TUL TA’ ĦIN: TLIETA U ĦAMSIN MINUTA U TMINTAX-IL SEKONDA

DATA TAL-INTERVISTA: 19 TA’ SETTEMBRU, 2024

POST: L-ARKIVJU TAL-KATIDRAL, L-IMDINA

Illum, id-dsatax ta' Settembru, elfejn u erbgħa u għoxrin, Mario Gauci u Elena Muscat, qegħdin mal-Prof. Mro. Dion Buhagiar ġewwa l-Arkivju tal-Katidral, f'isem il-proġett Filigrana għall-Arkivji tal-Kapitlu Metropolitan ta' Malta.

Mario Gauci: Dion Buhagiar, imwieled is-Siġġiewi lejn tmiem it-Tieni Gwerra Dinjija. Kif kienet tfulitek dak iż-żmien tant diffiċli għal Malta, u x'tifkiriet għandek fir-raħal u l-ambjent ta' madwarek ta' tfulija fis-Siġġiewi?

Dion Buhagiar: Fi tmiem, emm, tat-Tieni Gwerra nineteen forty four, il-Gwerra kienet għadha ma spiċċatx, għaliex il-Gwerra spiċċat fin-ninteen forty-five, meta Hitler u l-mara tiegħu u l-Ġermaniżi kollha kienu unconditionally spiċċaw. Malta kienet borġ ġebel, faqar, nuqqas ta' ikel, infrastruttura xejn. Issa jiena kont għadni żgħir ħafna però, il-ħajja, on the whole, il-familji kienu kbar, kulħadd jipprova jagħmel li jista' biex it-tfal, il-familji, irabbihom kif jista', jitimgħuhom. Missieri, niftakar, kien sfortunatament inqabad bil-lieva u kellu xorti li baqa' ħaj, dik hi waħda mit-tifkiriet illi għandi bħala tifel tal-Gwerra għax kien fuq kanun li jisparaw fuq l-ajruplani Ġermaniżi. Infatti, darba minnhom, inbidel ix-shift, niftakar, tiegħu, u wara ma nafx kemm xi sigħat, il-kanun li kien fuqu hu, ġie ajruplan Ġermaniż xi *Masserschmitt* jew *Stuka,* kienu jgħidulhom, u tajjar il-kanun bis-suldati b'kollox. Jiġifieri ħelisha for a few minutes. Dak kien waħda mill-istejjer li naf. Però waħda, u nsemmi daqshekk fuq il-Gwerra, as such, illi niftakar, tat-twerwir kienet, kienet messet lili. Kienet, kien għadu ż-żmien li, pereżempju, jekk inti tmur ħdejn xelters, kien hawn ix-xelters dak iż-żmien, u wieħed minn dawn ix-xelters li niftakar kien fil-ġnien ta' fejn kienet toqgħod ommi u anke missieri, u n-nanna tiegħi u ħut ommi, u meta jisimgħu xi ajruplani ġejjin, kienu jinżlu ġo fih. Dawn kienu xi snin, għaddew xi snin wara, kelli forsi xi ħames snin jien, u allura, wara l-Gwerra, u kont immur nilgħab fejn ix-xelter, niftakar qed inqalleb ġol-ħamrija hekk, u taf xi nsib? Live ammunition. Taf x'jiġifieri? Bullets, daqshekk, li kienu jisparaw l-ajruplani Ġermaniżi, huma u neżlin, għaliex kienu jimmiraw dan ix-xelter, kien eżattament għal fuq l-airport ta' Ħal Luqa biex jisparaw għal fuq l-ajruplani, fuq l-Inġliżi eċċetra. U biċċiet milli kienu, l-ammunition li kienu jisparaw, ma kienx jieħu, kien jaqa'. U nsib minnhom hemm gozz, sbieħ kienu, għadni niftakar il-kulur tagħhom, ramm aħmar u isfar, e! U jien dawn ġbarthom għaliex kienu interessanti għalija, jien dawn, u ħadthom id-dar u poġġejthom ġol-bagalja jien, dawn. U xħin ġie mix-xogħol missieri, niftakar, mar jaqbad il-bagalja, u l-bagalja ħassha tqila. Qal x il-marelli hawn, mela t-tifel għandu kotba tqal? Kont għadni żgħir jien, ma jistax ikun li kelli kotba tqal jien, u jiftaħha u jsib dawn il-bullets. Live ammunition. Hu kien jaf x'jiġifieri dak, min jaf kemm għaddew minn fuq il-kanun, minn fuq rashom, meta jkunu għaddejjin l-ajruplani, dak twaħħax! Qalli dawn minn fejn ġibthom? Għidtlu dawk sibthom quddiem ix-xelter jien, fejn kontu tistkennu intom, għidtlu hemm sibthom fil-ħamrija. Qed ngħidlek, kesaħ! Qabadhom, qas messhom, qabad il-bagalja u niftakar jixħethom ġol-bir. Dik niftakar l-aħħar storja fuq il-Gwerra. Jidħak. U li kieku ma kienx dak l-episodju li nduna, jiena niftakar ziju ieħor tiegħi li kien lagħab ma' wieħed

minnhom dak, tarlu subgħajh (juri lil intervistatur), subgħajja hawn għadhom jien, bis-saħħa t'hekk!

MG: Dion, fejn ħadt l-edukazzjoni primarja u sekondarja tiegħek? U għaliex għażilt il-ħajja tas-Seminarju Maġġuri, kważi kważi, għall-bidu, b'mod awtomatiku?

DB: Naħseb jiena, għażilt is-Seminarju bis-saħħa tal-Arċipriet, li kien dak iż-żmien Dun Pawl Attard, illi kien iħabrek ħafna fost iż-żgħażagħ, jew it-tfal, biex imorru s-Seminarju biex isiru saċerdoti. U, bis-saħħa tiegħu, jiena, però, is-Seminarju kien waħda mill-iskejjel sekondarji tajbin ħafna għal Malta, dak iż-żmien, għall-edukazzjoni. Edukazzjoni fil-lingwi, pereżempju, bħall-Grieg, Latin, Taljan, Ġeografija, Storja, Matematika, semmi li trid. Għamilt il-primarja, l-iskola, is-sekondarja kollha s-Seminarju Minuri, imbagħad, u awtomatikament, inti tagħżel jekk ma tridx tkompli fil-Maġġuri u tidħol l-Università. Ma kinitx għażla faċli, għax għidt jew inkompli b'xi ħaġa oħra bħal tabib jew... U għażilt li nkompli bis-saċerdozju, dejjem bl-inkoraġġiment ta' dan Dun Pawl Attard, li moħħu kien biex ikollu saċerdoti għall-ħajja pastorali fil-Knisja, għal Malta, jiġifieri. U pprovajt jien, insomma. Però, biż-żmien, wara tliet snin irrealizzajt illi ma kinitx it-triq tiegħi u għażilt il-ħajja, li inkompli l-ħajja, biex niżżewweġ u, sintendi, jiena kont diġà bdejt nistudja l-mużika. U l-mużika kont ġa dħalt sewwa fiha.

MG: Min kienu n-nies t'ispirazzjoni fil-kamp mużikali żagħżugħa tiegħek?

DB: Jiena, minn meta kont abbati, fil-fatt, kont inkun fil-knisja nassisti fil-quddies, meta nisma' l-orgni jdoqq kont qisni nidħol f'dinja differenti. Jien ġieli niftakar każ meta kont inkun nassisti fil-quddiesa bl-impulluzzi, għax dak iż-żmien l-abbati kien jaħsel, iwaddab l-ilma, biex il-qassis jaħsel idejh, niftakru, Dun Ġużepp Aquilina, kien jismu, u nisma': "Dion!" u, f'daqqa waħda, għax kien hemm l-orgni jdoqq u jien kont mitluf, u nsibu qiegħed jistennieni b'idejh hekk (juri l-intervistatur). Jiġifieri jien kont nintilef assolutament, xħin nisma' l-orgni. Dik kienet ġa xi ħaġa li lili ispiratni – l-orgni. Imbagħad, sintendi, dejjem komplejt, anke meta kont is-Seminarju, bdejt ma' Dun Karm, li kien l-organista f'San Ġwann, imbagħad, meta dħalt is-Seminarju, komplejt ma' Patri Karm. Dejjem imma, però, bil-limitazzjonijiet li huma kellhom. Għax kif dana tkellimna, ġieli, imbagħad, sibt, għaliex jiena kont imbagħad studjajt iktar, mort Londra, fil-fatt, so on and so forth.

MG: Kemm kienet diffiċli allura, li tiddiparti mis-Seminarju u tħalli Malta, biex tipprova ssib aktar stabbilità f'pajjiżi oħrajn, f'dal-każ tiegħek, nafu illi mort il-Kanada, jiġifieri. Għaliex kienet daqshekk diffiċli? Malta kif kienet dak iż-żmien?

DB: Naħseb il-problema, naħseb, kienet l-impjieg. Jiena, kif taf, Vivienne, il-mara tiegħi, bdejt ngħallem fl-iskejjel, dak iż-żmien, speċita ta' skola sekondarja. Il-mużika kienet, ma tantx kienet tiġi mogħtija importanza u kont impjegat part-time u dik is-sistema, qed

ngħidu dak iż-żmien early seventees, kont, jekk timrad, ma titħallasx, fil-holidays ma titħallasx. U inti, allura, kemm jista' jkun, se taċċetta sitwazzjoni bħal dik u, allura, id-deċiżjoni kienet illi Malta ma kienx hemm post għal min irid isir mużiċista professjonali meta inti potenzjal ma kienx hawn. Kont indoqq l-orgni fil-knisja, imma fil-knisja kien ikollok tieġ jew funeral, imma daqshekk ma kienx biżżejjed.

MG: Allura?

DB: Id-deċizjoni kienet li temigra. Kellna min għamlilna tajjeb, ngħidulha l-garanzija, jew, imma hemm kelma oħra imma bħalissa ma tistax tiġini f'moħħi, li jkunu nies li jiġu mill-familja tiegħek, f'dal-każ, mill-familja ta' Vivienne, iz-zijiet tagħha, jagħmlulek tajjeb biex inti tkun tista', għax kienu stretti ħafna, speċjalment il-Kanada. U dawn għamlulna tajjeb, u mort hemm.

MG: Kont iżżewwiġt diġà, Dion?

DB: Iva, dażgur. Mela mela, dażgur.

MG: Ftit wara ż-żwieġ, jiġifieri.

DB: Mmm, xi sitt xhur wara, Viv? Xi ħaġa hekk.

MG: U dana ngħidu, fl-elf disa' mija…

DB: Seventy-three, seventy-four, xi ħaġa hekk. Issa inti, jiena kif mort, kif wasalna l-Kanada, il-ħaġa interessanti kienet li inti hemmhekk jkollok counsellor. Ituk counsellor. Tmur il-Human Resource, kienu jgħidulhom, u jiena din kienet anzjana, niftakar, għax huma jkollhom il-file tiegħek u jkollhom il-kwalifikazzjonijiet, jew dak kollu li inti kont studjajt, u kellhom, għax huma, qabel ma titlaq minn Malta, jagħmlulek intervista, kont l-Università, suġġetti li studjajt, il-mużika li studjajt, u so on and so forth, u d-diplomi li kelli. U din kellha kollox quddiemha u xħin ratni qaltli, "Inti," qaltli, "mhux xogħol irridek tagħmel. Inti trid tmur l-Università." Għidtilha jien webbist rasi, għidtilha jiena għax tant kemm kont frustrat bis-sitwazzjoni li kienet hawn Malta, dak iż-żmien, illi kont bil-ħsieb illi kienet l-istess sitwazzjoni hemmhekk, li ma kinitx imbagħad insib, fil-fatt. Anzi bil-kuntrarju! Imma webbist rasi u bdiet tibgħatni qaltli, "Mela mur!" U jiena vera, fejn bagħtitli sibt li jien ma kontx addattat biex naħdem iebes. Għax jiena kont bniedem ta' studju. U wara li għamiltha xi tliet darbiet, it-tielet darba ħatfitni, qaltli, "Ara ma tiġilix xi darb'oħra hawn," qaltli, "inti mur l-Università u ma rridx narak aktar." Ċempilt l-Università, qabbduni ma' professur tal-orgni and the rest was history. Għax dan sibtu wieħed mill-aqwa organisti illi kien hawn fid-dinja, għamilli audition…

Archives of the Metropolitan Cathedral
11, Ange's Palace, Villegaignon Street, Mdina, Malta
E-mail: archives@metropolitanchapter.com
Tel: [00356] 21 450 303

MG: Kienet it-triq li ħa twasslek fejn wieħed, eventwalment, wasalt fil-karriera kollha tiegħek. Jiġifieri hemmhekk kienet il-bidu tal-formazzjonijiet tiegħek propja, akkademika, intensiva li, ovvjament, wasslitlek għall-ewwel, għall-Masters u anke għad-Dottorat.

DB: L-ewwel il-Baċellerat, imbagħad il-Baċellerat fl-Edukazzjoni.

MG: Kollha l-Kanada.

DB: X'inhi?

MG: Kollha l-Kanada saru dawn.

DB: Għaliex, imbagħad, ġejna fis-seventy nine. Imbagħad tlabt, wara s-seventy nine, riċerka b'scholarship, tawni scholarship, u rġajt mort u għamilt il-Masters. U fil-Masters l-aktar li speċjalizzajt fuq Azopardi għaliex l-interessanti kien, Mario, kien, li kont qiegħed infittex suġġett, għidt kif qiegħed hawn jien, hawnhekk hawn ħafna professuri tal-mużikoloġija, għidt jistgħu jgħinuni f'dan, f'din il-materja. U nsib l-isem ta' Azopardi, għidt ara dawn għandhom il-mużika ta' Azopardi hawn, jien. U saqsejthom u huma sibt li għandhom jgħidulha *The Rare Book Room* fejn huma għandhom il-kotba rari msakkrin. Saqsejthom għalih u nsib *The Musician Pratique* li kien bil-Franċiż, li kien għamlu, kien qalbu mit-Taljan għall-Franċiż, Etienne Fra Marine, xi ħaġa hekk, biex jistudjaw il-mużika, it-teorija mużikali, il-kompożizzjoni mużikali, il-Franċiżi. U ħdimt fuqu dak jien.

MG: Allura, għaliex għażilt eżatt lil Francesco Azopardi, parti s-suġġett prinċipali tal-istudju tiegħek illi eventwalment studjajtu fl-interità tiegħu u ppubblikajtu anke reċentement wara li kont għamilt it-teżi tad-Dottorat u rrevedejt ix-xogħol u ppubblikajt fil-ktieb tiegħek li llonċjajt.

DB: Għax jiena ħsibt, l-ewwel nett ridt, l-interess tiegħi kien li nqajjem interess f'kompożitur validu, Malti, li, kif naqbad ngħid, teknikament ma tantx kien studjat sew. Anzi, kont skoprejt li kien hawn min kien ipoġġih mal-Barokk. U Azopardi mhux Barokk! U jiena ridt nara għaliex Azopardi mhux Barokk. Għidt jiena rrid insib speċjalista, u l-ispeċjalisti kienu hemm fil-klassi. U fil-Masters kont għamilt, li hija din, li inti m'għandekx kopja tagħha, din hija l-kopja tal-Masters (juriha fil-kamera) li fiha l-istudju, analiżi fid-dettall tal-*Prattico*, *The Musician Pratique*, però skoprejt, kont li l-ewwel m'għamilt jien kont sibt ħabib, kien student qed jistudja l-kompożizzjoni London Onotario fejn kont qed nagħmel l-istudju fuq din, fejn sibt il-*Musician Pratique* u l-mara tiegħu għamlitli translation bl-Ingliż. Imbagħad skoprejt ukoll li kien hemm kopja bit-Taljan li minn fuqha Fra Marie, Pariġi, kien ħadem minn fuq it-Taljan. Fil-fatt, kien hemm xi ftit inkonsistenzi fil-Franċiż tiegħu mit-Taljan ta' Azopardi. U jiena din sibtha l-Biblijoteka l-oriġinal tal-'*Musician Pratique*', '*Il Musico Prattico*' u jiena semmejtu '*Il Musico Prattico Primo*'. Later, imbagħad, jien, wara l-istudju li għamilt fuq *Il Musico Prattico Primo*, illi huwa dan. Dan

jismu hekk ara "The Musico Prattico by Francesco Azopardi 1748-1809: A Maltese theorist in the Italian tradition"; this is the title of the Masters thesis.

MG: U jġib id-data?

DB: (Igemgem) Nineteen eighty-eight. Imbagħad, eventwalment, ġejt Malta, wara ggradwajt fin-nineteen eighty-eight, komplejt ngħallem l-Università u sibt li Azopardi ma kienx kiteb biss *Prattico Primo*. Il-Biblijoteka sibt li kien kiteb it-tieni wieħed. Mela l-*Primo* kien volume wieħed. U t-tieni wieħed kien fih four books. Imbagħad hemmhekk għamilt l-analiżi tal-*Musico Prattico* li semmejtu *Musico Prattico Two* li huwa dak li għandek biż-żewġ volumi fejn dan il-ktieb huwa ġabra ta' dawk (juri l-pubblikazzjoni tiegħu). U li fih, imbagħad, f'dal-ktieb, jiena inkludejt l-analiżi dettaljata ta' waħda mill-kompożizzjonijiet, imbagħad, tiegħu quddiesa *ad due core*, li qiegħda hawn (juri l-ktieb).

MG: Imma, skont inti, x'inhuma l-opinjoni u l-professjoni tiegħek, x'inhuma l-merti ta' dan il-kompożitur Malti tal-aħħar tas-seklu tmintax?

DB: L-ewwel nett, kif hu kellu ċertu understanding, il-kapaċità li, bħalma għamel Haydn u Mozart, joħroġ l-essenza tal-espressjoni Klassika, il-kreattività Klassika fil-mużika. Jekk inti tara l-mużika tiegħu, il-melodija, ir-ritmu, l-frażijiet pereżempju, l-orkestra kif jużaha, tant kien kreattiv hu illi l-... tiegħu, tax-xogħlijiet li kien jiktibhom, għall-bidu, għas-servizzi sagri, issa ħalliha kien hemm il-mużika sekulari li ma tantx kienu daqshekk profondi bħas-sinfoniji, sonati, il-mużika interna u hekk. Imma, l-importanza li kien jagħti fil-mużika, l-importanza kreattiva, l-inġenwità fil-mużika hija xi ħaġa tremenda.

MG: Għal Malta kien ġenju.

DB: Biex tgħid kien ġenju...

MG: Għal Malta.

DB: Għal Malta kien kapaċissimu, ġenju, orrajt, għidlu ġenju, iwa. Kellu l-ġenju għall-melodija, għall-mużika Klassika kif jorganizza t-temi, il-melodiji tiegħu kellu l-ġenju, mela le, kellu bilfors...

MG: U hu ħa l-formazzjoni tiegħu?

DB: Napli.

MG: Mort Napli inti?

DB: Iwa iwa, mort Napli. Hu, fil-fatt, kien Napli u meta kien għadu żgħir e, kien irnexxielu jmur Napli u mar fl-aqwa wieħed mill-konservatorji. Dak iż-żmien kien hemm erba' konservatorji li mbagħad, biż-żmien, spiċċaw u spiċċaw ġew f'konservatorju wieħed. Imma huwa mar Santo? U Santo?...

MG: U l-mużika f'Napli, dak iż-żmien, kienet fl-aqwa tagħha?

DB: Kien hemm l-aqwa konservatorji.

MG: Waħda mill-iprem fl-Ewropa.

DB: Fl-Ewropa, iwa, pereżempju, u żgur. Kulħadd kien imur hemm. Issa inti, meta ssemmi, pereżempju, wieħed mill-kompożituri illi skont Pullicino, Pawlu Pullicino, li jiena semmejt f'din it-teżi, Pawlu Pullicino kien wieħed mill-Monsinjuri, hawnhekk, importanti, kien bravu ħafna, kellu d-Dottorat, kien qisu Charles Bernie. Charles Bernie kien idur id-dinja, jistudja hawn, jaqra 'l hinn, u dan kien l-istess bħalu. Jgħid li Piccini kien jafu u kien jgħid li, x'aktarx, Azopardi studja ma' Piccini. Piccini kiteb mitt opra, mhux ċajta ta! Ara xi kreattività di! U biex tistudja kompożitur bħal Piccini, mhux ċajta ta, għax biex jaċċettak, aħseb u ara tistudja! U jgħid li, dan Pawlu Pullicino, Dr Pullicino, kien jgħid li hu kellu ittri mingħand Piccini fejn hu jfaħħar lil Azopardi.

MG: Jiġifieri dan Azopardi kien ta' stoffa.

DB: Ħafna.

MG: Malta rat kompożitur ta' stoffa.

DB: Ħafna, ħafna.

MG: U inti rajt ħafna mix-xogħlijiet tiegħu, studjajt u analizzajt u...

DB: Semmejt dik il-quddiesa *ad duo cori* u u *duo orchestre*, u semmejtha anke...

MG: U din ġrat f'ġurnata daqsxejn stramba għal Malta, hux hekk, għax kienet ġurnata ta' maltemp kbir.

DB: Dik kienet kbira dik il-performance, apparti mill-maltempata. Il-maltempata ġrat hekk imma rrivonat l-udjenza, ħa ngħidlek hekk.

MG: Il-famuża maltempata ta' Ottubru tal-elf disa' mija u wieħed u tmenin.

DB: Imma l-isfortuna kienet li aħna ridna nagħmlu recording, u ħija, kien hemm wieħed minn ħuti, illum mejjet, iżgħar minni, tal-orkestra riedu, kont ser ngħid xi ħaġa oħra, ma rridx ninsa issa, riedu jiċċarġjawni aktar biex iħallulna r-recording. U min kien qiegħed jikkmanda, illi kien qabbdu Ugo Mifsud Bonnici, li kien qisu ċ-chairman tal-Kultura ,dak iż-żmien, bniedem stramb, fl-opinjoni tiegħi, ma aċċettax u ma għamilniex recording, u din ġiet mitlufa. Dan it-tape li qed nagħtikom jien, ma nafx jekk hux hi u min ħadu. Anyway, imma kieku għandna video tagħha dik il-quddiesa. Però li kont ser ngħid huwa li, jiena, waħda mill-affarijiet kbar li għandu Azopardi f'ismu u li tajnieh video, mhux video, għandi s-CD tagħha, hija *Il Messa di Morti a Quattro Voci* ta' Azopardi. Dik kienet commissioned

għall-mewt tal-Imperatur Leopold the Second, tal-Awstrija. Mhux għal Malta kienet dik jew għall-Katidral! Din għall-Imperatur kitibha! Ma qabbdux wieħed Taljan jiktibha. Qabbdu lil Azopardi. Fiha stoffa mużikali kbira speċjalment fid-?

MG: Smajtha kemm-il darba jiena.

DB: Illami!

MG: Kapolavur ta' vera! Hija kapolavur!

DB: *Cantus Tremolo* fiha l-orkestrazzjoni tagħha.

MG: Jiġifieri dik miktuba, mhux għall-Katidral.

DB: Għal Leopold. Issa jekk saret fil-Katidral... għamluha, naħseb jiena, għax huma kienu jiċċelebraw. Naħseb li saret fil-Katidral. M'għamilhiex għal Leopold biex issir l-Awstrija imma kienet issir hawn.

MG: It-twaqqif tad-Dipartiment Mużikali fi ħdan l-Università ta' Malta. Xi tgħidilna mill-memorja kollettiva tiegħek, tul dawn is-snin twal li domt taħdem fid-Dipartiment, li ma kien hemm xejn.

DB: Xejn! Vera ma kien hemm xejn. Li kien hemm huwa li l-Università, id-Dipartiment tal-Arti kien jagħti servizz mużikali lil studenti li riedu jsiru għalliema – music educators. U jiena kelli x'naqsam magħhom għax dħalt u bdejt b'hekk l-ewwel. Ngħallem l-armonija, kontropunt, education, musical education, imma s'hemm konna naslu, music education mad-Dipartiment tal-Arti. Issa, biż-żmien, sar Peter rettur u Ugo Mifsud Bonnici sar Ministru tal-Edukazzjoni, jien, in the meantime, kont ngħallem l-iSchool of Music bil-faqar mużikali li kien hemm dak iż-żmien, fi żmien amministrazzjoni politika u Ugo Mifsud Bonnici, ta' bniedem ta' kultura kbira, li kien ried jagħmel xi ħaġa differenti. Lili bagħatni l-Università biex nagħmlu dipartiment. Peter waqqaf il-Mediterranean Institute u fil-Mediterranean Institute, Peter għamel il-Music Studies Programme. U hemmhekk beda propja l-istudju mużikali fl-Università.

MG: Kontu inti u?

DB: Jiena u Charles Camilleri.

MG: U Charles Camilleri. Intom bdejtu?

DB: Aħna bdejna.

MG: U mbagħad Joe Vella daħal wara?

DB: Vella kien għadu fl-Education għax dak kien imexxi mal-iskejjel, idur l-iskejjel u hekk. Imma jiena kont qiegħed, Charles kien...

DB: Kelli diversi interessi fl-istudju li kont għamilt, fid-degrees li kont għamilt, kemm f'Toronto u anke fl-University of Western Ontario, kelli aktar esperjenza vasta fil-qasam mużikali, pereżempju. Jien niftakar kien hemm professur Toronto, Walter Buczynski, kien ħabib ta' Charles, u kien kontemporanju, għax Charles studja Toronto wkoll, kien xi ħmistax-il sena qabli u kien kompożitur ukoll u kien qallu, għax kien jgħallimni lili mbagħad, Buczynski Walter, kien Russu, qallu, "Dion kapaċi," pereżempju, fit-tali u t-tali qasam. U mill-ewwel, kif bdejna l-Music Studies Programme, jien bdejt ngħallem f'dawk l-oqsma li dal-Professur Walter Buczynski, li kont tagħmel hekk biex tidħaqlek ta, jew biex itik A jew B ta, jiġifieri mhux ċajta! Allura jiena kelli dik l-esperjenza biex nagħmel programm. U għamilt…

MG: Skema?

DB: Lista ta' x'għandu jsir biex student jiggradwa propju fil-Music Studies.

MG: Jiġifieri, inti fassalt…

DB: Il-programm.

MG: Il-programm.

DB: Eżatt, b'hekk beda l-programm.

MG: U dana qed ngħidu, elf disa' mija tmienja u tmenin, disgħa u tmenin, ninety-nine?

DB: After ninteen eighty-eight, eħe.

MG: X'kienet il-viżjoni tiegħek, għax fiż-żmien kontemporanju, jew ftit wara, inħtart bħala organista tal-Katidral, tal-Katidral u tal-Konkatidral, u waqqaft il-*Collegium Musicum*. X'kienet il-viżjoni tiegħek? X'kien hemm qabel? Il-kor ta' San Ġwann kien jeżisti?

DB: Dik storja interessanti, qiegħda tidħak Vivienne! Mela, jiena, l-ewwel fin-nineteen seventy-nine meta ġejt minn Toronto, kien hemm bżonn ta' kor fit-Teatru Manoel. U riedu jagħmlu r-*Requiem* ta' Verdi u jiena applikajt biex insib chorus master tat-teatru Manoel. Jien kien hemm xi ħadd soprano, illum mietet, kienet soprano tajba, kienet laħqet tkanta fl-Irjal meta, qabel il-Gwerra, kien għadu l-Irjal, biex tara kemm kienet tajba din, Mary Azzopardi minn tas-Sliema. U kienet qaltli, wara li għallimthielhom jien, "Il-Verdi taf kemm kien hawn min ipprova jgħallmuhielna qablek imma ma rnexxilhomx!" Qaltli, "Proset, inti rnexxielek tgħallimna r-*Requiem* ta' Verdi!" U taf min kien idderiġieha r-*Requiem* ta' Verdi, kien imbagħad? Ġie d-direttur tas-Santa Cecilia, Ottavio Ziino ġo San Ġwann. Warajja, wara r-*Requiem* ta' Verdi, li kont għamiltha Toronto wkoll, għallimthom ir-*Requiem* ta' Brahms bil-Ġermaniż. Biex tkanta r-*Requiem* ta' Brahms, aħseb u ara tkantaha bil-Ġermaniż! Għamluha wkoll! U hemmhekk bdiet il-kwistjoni tiegħi ma' min kien imexxi t-Teatru Manoel, ma noqgħodx insemmi min hu għax illum mejjet, il-Bambin

itih il-Ġenna. U fuqha rriżenjajt minn hemm u għamilt il-kor tiegħi. Bir-riżenja tiegħi mill-kor tat-Teatru Manoel, il-kor tal-Manoel kollha ġew miegħi u t-Teatru Manoel spiċċa, imbagħad, bil-kor. U twieled il-Collegium Musicum!

MG: Interessanti!

DB: Dik hi l-istorja! U l-Collegium Musicum, imbagħad, bdejna nagħmlu, taf x'għamilna? Sibt il-kultura [Ministeru tal-Kultura] dan iż-żmien kien imexxi Trigona, il-Ministru tal-Kultura, taf x'qed ngħid, u l-assistent tiegħu kien Joe Attard miż-Żejtun, illum mejjet. Imma, però, kellhom interess kbir li jippronlungaw il-kultura, il-mużika speċjalment u kienu jisponsorjawli, kważi tliet kunċerti kull sena. Issa x'kien l-iskop tagħhom, jekk kienx politiku, għax kienu jafu x'kulur kont jew x'ma kontx, però jien imxejt.

MG: Sibt sostenn.

DB: Il-kunċerti li bdejna nagħmlu fil-Milied, fl-Easter, kollha sponsorjati mill-Kultura. Issa, ma rridx ninsa, kont ser ngħid xi ħaġa oħra. E! Kunċerti oħra li għamilt bil-Collegium Musicum, kienu l-kunċerti tal-Ġermaniżi. Dan kien hemm aġent u kien iġib gruppi tal-Ġermanżi mill-Ġermanja. Il-Ġermanja għandhom il-flus! U dan kellu...

MG: Nies kolti kienu jkunu.

DB: Il-marelli, u żgur!

MG: Kienu jafu jisimgħu.

DB: Kienu jafu xi jridu u jisimgħu! U li jridu, kien jissuggerili hu x-xogħlijiet li jridu jisimgħu dawn. U konna nagħmlulhom il-Verdi, il-Mozart, *Requiem* għamilthielhom sitt darbiet, pereżempju! U ġo San Ġwann biss! Kien jikri lil San Ġwann dan! Jikri l-orkestra għal hemm, iħallas il-kor, iħallas is-solisti, kollox! Il-Ġermaniżi, dawn. Għamiltilhom ħamsa u għoxrin kunċert dawk jien, ma nafx kif għadni ħaj.

EM: Mela issa ser ngħaddu għat-tieni parti...

DB: Ukoll!

EM: ... ta' din l-intervista. Issa ser nitkellmu ftit mill-kamp organarju kif ukoll Dion bħala Maestro di Cappella tal-Katidral tal-Imdina u tal-Konkatidral ta' San Ġwann fil-Belt Valletta. Meta ġejt appuntat f'dawn il-pożizzjonijiet u xi tgħidilna dwar din l-esperjenza tiegħek?

DB: Mhmm, meta? Mela jiena propja, Elena, kont l-ewwel ġejt fis-seventy-nine, kont għadni Toronto, jien, kif iggradwajt eżatt, tista' ssaqsi lil Vivienne. Gradwajt u nirċievi ittra mingħand Patri Bert, il-Maestro di Cappella, qalli, "Għandi bżonn organista għaliex Dun Karm Scerri kien xjaħ u kien marid." U dak, kif qalli, għax kien jaf li jiena interessat fl-orgni,

kien jaf li jien studjajt, u qiegħed, nistudja l-orgni sew, u kont lucky li studjajt l-orgni għand min studjajtu, il-Kanada, f'Toronto, ma' Douglas Boldon, insemmih illum, organista kbir, Douglas Boldon! Mela, li kien qalli li meta daqqejtlu qalli, għandna ħafna x'nagħmlu! Avolja kont studjajt Londra jien ta u kelli diploma li ħadd ma kellu hawn Malta, tar-Royal College ta kont, jiġifieri, jien. U ġejt u bdejt bħala organista jien, allura. U domt, għax Patri Bert kompla bħala Maestro di Cappella, Dun Karm qisu donnu strejqer wara ftit, reġa' ġie lura, in the meantime, jien x'ser nagħmel? U bagħtuni l-Imdina, hawn, ġejt l-Imdina. Ma tantx dam imbagħad, miskin, mar id-Dar tal-Kleru.

MG: Min fejn kien?

DB: Ma fhimtekx.

MG: Min fejn kien Dun Karm?

DB: Dun Karm min-Naxxar.

MG Min-Naxxar.

DB: Min-Naxxar, familja mużikali, missieru kien ukoll organista, Vitor kien jismu. Mar id-Dar tal-Kleru u jiena ġejt formalment, imbagħad, l-organista. Eventwalment, darba minnhom, wara xi snin organista ,u Patri Bert, fil-fatt, avolja bħala Maestro di Cappella, kien jiġi San Ġwann fil-festi biss ta. Jien kont immexxi kull nhar ta' Ħadd filgħodu, u filgħaxija, il-Vespri. Hu ma kienx jersaq 'l hemm. Kien jiġi fil-festa ta' San Ġwann Battista, fl-Għid, Ħamis ix-Xirka, sintendi, Ġimgħa l-Kbira u xi festi oħrajn, il-bqija ma kienx jersaq 'l hemm, għaliex hu kien idoqq l-orgni Santu Wistin, naħseb jien ma kienx jersaq 'l hemm. Jiġifieri jiena, bażikament, xogħli, il-biċċa l-kbira, kien il-ħin kollu San Ġwann, ħlief f'dawk il-festi. Mela darba x'ġara? Darba ġie għall-Festa ta' San Ġwann, il-Monsinjuri, dak iż-żmien, mhux bħal-lum, illum ma nafx x'saru, imma kienu jiġu kollha libsin il-miti. U dan Patri Bert...

MG: Tiftakar il-Kapitlu l-antik, inti! X'tiftakar? Semmi, semmi xi ftit minnhom.

DB: Kollha kienu isqfijiet! Imbagħad meta Mercieca neħħielhom il-mita, aktar kienu ħaduha bi kbira kienu!

MG: Monsinjur Xuereb, Monsinjur Lupi, Monsinjur Borg.

DB: Lupi kien naqra qisu ħaruf imma l-oħrajn kien hemm minnhom iljuni ta! E mela! Allura kienu jiġu għall-festa ta' San Ġwann, speċjalment f'dik il-festa ta' lejlietu, għat-Translazzjoni. U Patri Bert, dakinhar, ma kienx f'sikktu. Taf x'għamel, int, miskin? Ma ġab xejn miegħu! Il-kantanti la ġabilhom mużika, lili ma tani xejn biex indoqq u jien narah qisu skantat, għidtlu, "Xi ġralek, Patri Bert, jien fuq xiex ser indoqq?" "Doqq," qalli! Għidtlu, "Fuq xiex ser indoqq?" Anyway, x'għamilna? Ftaħna... sibna l-festa ta' San Ġwann

Battista u f'għaxar minuti kulħadd telaq 'il barra. Xi nsibu, miskin! Illi għandi jkun, xi ħadd, qalli, xi patri minn sħabu, kellu xi brain xi ħaġa u daqshekk deher lejn San Ġwann, Patri Bert. Spiċċa. Daħal ftit, kif għidna l-ewwel, Dun Ġwann Galea, imexxi ftit, xi sena u ftit, u għandu jkun l-affarjiet ma kinux sejrin tajjeb u rriżenja. U bqajt jien bħala organista, daħħalt il-Collegium u bqajna, jien immexxi l-Collegium fil-festi, fil-Ħdud, f'kollox.

MG: Kien ikollok iż-żewġ Katidrali imma nimmaġina. Kien ikollok iż-żewġ knejjes.

DB: Hawnhekk konna niġu hawn billejl fil-Milied, dejjem għaliex San Ġwann ma jsir xejn billejl. Imbagħad filgħodu, għaliex, imbagħad, hawnhekk kien jiġi hawn xi ħadd sekulari, xi ġuvnott, kellu xi żewġ kantanti, kien jiġi hawn u kont immur San Ġwann. Il-bqija ma kien isir xejn, bażikament, hawnhekk.

EM: Issa ngħaddu għad-donazzjoni illi inti għamiltilna, tal-mużika kollha tiegħek. Kien ġest sabiħ illi Maestro di Cappella fl-annali twal tal-attivitàa mużikali tal-Katidral, għoġbok tħalli din id-donazzjoni. X'ħajrek dwar dan?

DB: Il-preservazzjoni tar-repertorju, għax inkella, jekk jiena niġi nieqes pereżempju, naf li jiena m'għandix dubju minn Vivienne illi tieħu ħsieb, kieku, imma dik il-mużika kollha li għandi, għidt hawnhekk inkun naf, inkun ċert, għadni ħaj kif qed naraw, li tiġi f'idejn sodi, organizzattivi, u dak huwa s-sodisfazzjon kbir tiegħi. Li għadni nista' naraha u mmissu b'idejja.

EM: Fil-fatt, aħna u nikkatalogaw, rajna xogħlijiet reliġjużi u sekulari. X'kienet l-ispirazzjonijiet tal-kompożizzjonijiet tiegħek, u semmi żewġ kompożizzjonijiet li qegħdin għal qalbek.

DB: Il-kompożizzjonijiet, li huma għal qalbi jien, anqas naqbad ngħid, emminni, jekk nara, pereżempju. Hawnhekk għandi l-lista jiena, naħseb anqas nista' naqbad nagħżel għaliex kollha ktibthom kollha minn qalbi.

MG: Imma jekk tgħid, din għandha xi ħaġa speċjali.

EM: Jew ikollok iddoqq waħda issa, ngħidlulek ħa nagħmlu performance waħda issa.

DB: San Nikola, ovvjament, mis-Siġġiewi. Naħseb *Kristu Sultan* kienet waħda, niftakar il-kappillan ta' Kristu Re, li kien Dun Vinċenz, ma nafx x'kunjomu kien, m'għadux hu.

MG: Deguara?

DB: Dun Vinċenz Deguara kien? Le, illum sar Monsinjur. Dun Vinċenz...

MG: Cachia? Jew Cachia jew Deguara.

DB: Dun Vinċenz. Naf li kien Dun Vinċenz.

EM: Cachia.

DB: Cachia, jista' jkun.

MG, EM: Kien l-Isla, Birkirkara…

DB: Qalli, "Dion," kienu qegħdin jiċċelebraw xi ċentinarju. Li naf li kien hemm wieħed, illum miet ukoll, kien wieħed fil-kumitat sekulari, kien tal-affari tiegħu, kien raġel. U ried, wara xi snin ġie għandi d-dar u ma nafx kemm-il elf lir-euros, issa, biex jerġa' jagħmel repetizzjoni tiegħu, għax tant kemm għoġbu. Imma dan il-Kappillan kien qalli, "Dan l-Oratorju rridu epiku." U jiena għamilt kuraġġ kbir u b'saħħa kbira…

MG: M'hawnx recording tiegħu?

Vivienne: Iva. Naħseb għamilna DVD tiegħu wkoll.

MG: Napprezzaw jekk ikollna kopja tiegħu.

DB: Ma nafx, jekk, minħabba li kien hemm Rose Piccinino…

Vivienne: Dik m'għamilnihiex dakinhar, għamilnieha San Ġwann.

DB: Ma nafx ma mmerikx.

Vivienne: Għax kienu saru żewġ performances.

DB: Imbagħad din, *Ħarsa ta' Rużann*, le le, din din, *San Nikola*, ara jien, *Kristu Sultan*. Wara kollox, Kristu Sultan huwa Kristu Sultan, ir-Re tar-rejiet.

EM: Jirbaħ fuq kollox. Illum, li qegħdin fis-sena elfejn erbgħa u għoxrin, meta tħares lura fuq iktar minn erbgħin sena ta' mużika, liema kien l-iktar mument f'din il-karriera li tibqa' tiftakar, u tagħtina l-awgurju tiegħek għall-istudenti u riċerkaturi li jaħdmu f'dal-arkivju.

DB: Ħa ngħidlek, il-mument l-aktar li niftakar huwa, li huwa f'ġismi, f'moħħi, huwa li kelli x'naqsam ma' San Ġwann. Għalija bħala Tempju, it-tempju waħdu huwa gem, ġawhra kbira kif kienu jgħiduli organisti Taljani u għadhom jgħidulek sal-lum, u llum ara kif ġie San Ġwann. Tempju mill-isbaħ, akustika mill-isbaħ. Imbagħad, li jiena kont indoqq l-orgni, li huwa wieħed mill-isbaħ orgnijiet, mhux f'Malta biss, naħseb fl-Ewropa, imma l-importanza tiegħu hija f'dik l-akustika ta' dan it-Tempju. Dak kien ġie ddisinjat mill-organista Ingliż Ralph Damps u kien ġie, u anke l-kumpanija li bnietu, Taljana, Machioni minn Milan, Guvio Vianesi minn Milan, kienet għamlitu apposta, mhux kif ngħidulhom il-commercial ones, ikun hemm minnhom ħafna lesti u jagħmluhom fil-parroċċa. Dak huwa magħmul, l-akustika tiegħu għal min jaf jisma' u jaf idoqqu, ruħek titqanqal, u nieqaf hawn, naħseb, jien.

MG: Orgni sabiħ, iva, daqshekk?

Archives of the Metropolitan Cathedral
11, Ange's Palace, Villegaignon Street, Mdina, Malta
E-mail: archives@metropolitanchapter.com
Tel: [00356] 21 450 303

DB: Jekk ikollok it-teknika kif tgħallimt jien, l-ispirtu tiegħek jiċċaqlaq. Jekk ma tkunx temmen, qed ngħidlek, jiena kont inkun qiegħed indoqq il-Vespri.

MG: Dak l-Ingliżi kienu ħallsuh, għaliex, Dion?

DB: Dik l-istorja kien qalhieli Patri Bert, jien. Dak, l-ewwel nett, jiswa ħafna flus.

MG: Anke għal dak iż-żmien, jiġifieri.

DB: Xi ħadd ħareġ bl-idea, jew, inġenerali, kien hemm l-idea, li l-orgni l-antik ma kienx għadu jaqdi s-servizzi kif suppost, għax kien antik. U kien meħtieġ li kien jiġi rrestawrat, u din kien hemm Malta, skont il-politika, kienet taħt il-Gvernatur Ingliż u ismu qiegħed imniżżel fuq waħda mill-kaxxi tal-kanen li hu kien strumentali li ta l-flus, ġab il-flus mill-Ingilterra biex isir l-orgni, u nieqaf hawn. Qalgħu l-orgni l-antik, bagħtuh l-Italja u ġabu dak l-orgni l-ġdid, meta dak kien mingħalih li l-orgni kien l-antik. U l-isem ta' dak il-Gvernatur illi ġab il-flus mill-Ingilterra, qiegħed, jekk tmur fuq il-kaxxa ta' wara l-artal, hemm, daqshekk fiha, tar-ramm, hemm ismu.

EM: U l-awgurju tiegħek?

DB: L-awgurju tiegħi huwa jeħtieġ li d-Dipartiment tal-Mużika, li jien kont strumentali biex jinħoloq, u llum tkompla, ikun hemm aktar mużikoloġija u mużikoloġisti ttrejnjati biex jagħmlu riċerka, u llum hawn il-kompjuter, il-mezzi tal-kompjuter, qed tifhem? Jiena, pereżempju, meta għamilt ir-*Requiem* ta' Azzopardi u l-*Messa a Due Cori*, użajt l-oriġinal, imma llum hawn il-kompjuter u jistgħu jagħmlu biċċa xogħol. L-Arts Council joħroġ il-finanzi għax dawn biex jagħmlu x-xogħol ta' editing, it's time consuming, u ma jsirx b'xejn. U jtuhom il-flus il-Gvern jew il-Kultura huma min huma, biex isir editing ta' dawn ix-xogħlijiet li qegħdin hawn moħbija, dawn il-ġawhar li hawn hawnhekk, biex, b'hekk, isiru stampati u ppubblikati bħalma jagħmlu t-Taljani.

MG: Grazzi, Dion, kienet tassew intervista interessanti, qsamt magħna l-esperjenza kollha grazzi tax-xogħol li ddonajt. Grazzi lilek, Vivienne. Napprezza l-ġest sabiħ ta' din id-donazzjoni u din il-fond ta' storja li għandek, ta' bijografija interessanti, biex tkun ukoll ikkonservata fl-Arkivju u, eventwalment, anke ppubblikata fuq is-sit.

DB: Grazzi lilkom ukoll u nawguralkom li tkomplu siewi li qed tagħmlu.

Traskritt minn Danica Abela. Qari ta' Provi: Mr Wayne Farrugia